

– реалізації інтеграційних процесів у сфері вищої освіти України в європейський простір.

– націленості на споживача (роботодавці, абітурієнти).

Висновки. Таким чином, розробка та впровадження вдосконаленої системи ліцензування, акредитації та рейтингування вищих навчальних закладів України на зазначених концептуальних засадах вплине на ефективність управління якістю підготовки кадрів з вищою освітою.

Бібліографічні посилання:

1. Берещук М. Науково-методичні основи визначення рейтингу та вдосконалення системи підвищення якості освіти / М. Берещук, Г. Стадник, В. Некрос // Вища школа. – 2003. - №4-5. – С. 31-42.

2. Воробйов Ю. Визначення рейтингу вищих навчальних закладів на підставі багатьох показників / Ю. Воробйов, О. Вассерман, А. Пашков // Вища школа. – 2003. - №4-5. – С. 43-47.

3. Петрова А. А. Рейтинговая методика в основе мониторинга и управления качеством образования / А. А. Петрова, Р. В. Музыченко // Высшее образование сегодня. – 2005. - №7. – С. 8-10.

4. Загірняк М. Перспективи системи ранжування вищих навчальних закладів України / М. Загірняк, С. Сергієнко // Вища школа. – 2009. - №9. – С. 59-66.

5. Рейтинговая оценка вузов: международный и украинский опыт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.yourcompass.org/img/Compass%202009 International Experience%20Ru.pdf/](http://www.yourcompass.org/img/Compass%202009%20International%20Experience%20Ru.pdf/).

О.В. Горпинич, В.О. Салов
(Національний гірничий університет)

ЕВОЛЮЦІЯ ПРОЦЕДУР ЛІЦЕНЗУВАННЯ ТА АКРЕДИТАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, що відбуваються на європейському освітньому просторі, вимагають трансформування національної системи вищої освіти з урахуванням основних принципів Болонського процесу, ключовою позицією якого є якість вищої освіти. Основними інструментами регулювання якості освітньої діяльності, що здатні забезпечити як внутрішню, так і зовнішню оцінку на національному та міжнародному рівнях, зберігаючи при цьому повагу до автономії вищого навчального закладу та його академічних свобод, є механізми ліцензування та акредитації спеціальностей, програм, самого навчального закладу, а також механізми контролю за дотриманням ліцензійних умов надання освітніх послуг і правил провадження освітньої діяльності навчальним закладом в цілому та окремими його структурними підрозділами. Такий контроль відповідно до своїх повноважень на підставі норм чинного законодавства постійно здійснюється Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (МОНМС), Державною інспекцією навчальних закладів та Державною акредитаційною комісією України.

Аналіз останніх досліджень. МОНМС вживає заходи щодо удосконалення порядку ліцензування та акредитації освітніх послуг. Наказом МОНМС від 29 листопада 2011 року №1377 [1] затверджено нову редакцію Ліцензійних умов надання освітніх послуг у сфері вищої освіти, сформована Концепція модернізації (вдосконалення) системи акредитації вищих навчальних закладів та вищих професійних училищ України [2]. Як вже відзначалося, на сьогодні процес якісної підготовки фахівців з вищою освітою регламентується і контролюється процедурами ліцензування освітньої діяльності, акредитації напрямів, спеціальностей та навчальних закладів. Проте контроль – це лише одна із функцій менеджменту освітою. В дослідженнях [3, 4, 5] пропонується для здійснення повноцінного управління якістю вищої освіти розробити та впровадити систему взаємопов'язаних важелів, яка унеможливила недопустимі відхилення від державних та міжнародних стандартів якості освіти.

Цілі публікації полягають в висвітленні еволюції ліцензування та акредитації, обґрунтуванні напрямів удосконалення зазначених процедур.

Основна частина. Незважаючи на безперервний процес удосконалення нормативно-правового забезпечення ліцензування та акредитації, документи нового покоління залишають поза увагою такі суттєві протиріччя та недоліки процедур оцінювання діяльності вищого навчального закладу:

– складові оцінювання (ліцензування, акредитація та рейтингування) та їх результати не поєднані в єдину систему;

– оцінювання вищих навчальних закладів не завжди забезпечує достовірність показників діяльності на основі прозорості та відповідності загальноєвропейським принципам через відсутність громадської та ринкової компонент;

– чинна система контролю виконання ліцензійних вимог не задовольняє студентів через відсутність гарантії акредитації напряму чи спеціальності після завершення навчання;

– результати ліцензування та акредитації не завжди адекватні реальному потенціалу вузів та динаміці їх розвитку;

Фактична ситуація в системі вищої освіти України з контролю за діяльністю щодо надання освітніх послуг вищими навчальними закладами полягає в наступному.

Після ліцензування напряму підготовки експертиза діяльності вищого навчального закладу здійснюється майже через чотири роки. В більшості випадків - у період, коли навчальний заклад ще не здійснив випуск бакалаврів, які ще не пройшли державну атестацію і ще немає підстав для висновку щодо якості підготовки фахівців.

Сертифікат про акредитацію напряму чи спеціальності видається вищому навчальному закладу на п'ять років, а національним вищим навчальним закладом – на десять. За цей період, як правило, будь-який контроль якості вищої освіти, що надає вищий навчальний заклад з боку органів управління, відсутній. Тобто, моніторингу якості надання освітніх послуг навчальними закладами не достає систематичності. У будь-якому разі перша позитивна

акредитація напряму підготовки чи спеціальності має бути «умовною» для можливості видачі випускникам документів про вищу освіту. Після декількох випусків фахівців має здійснюватись повторна акредитація з видачею сертифіката на 5 років.

За період з 1991-2011рр. в Україні склалася національна система ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів, що дозволило зберегти кращі надбаня системи освіти радянського періоду та врегулювала діяльність вищих навчальних закладів на етапі переходу суспільства до нових форм суспільно-політичного життя.

У цей період виділяють три етапи розвитку системи ліцензування та акредитації:

I етап – з моменту прийняття Закону України «Про освіту» (червень 1991 р.) до прийняття постанови кабінету Міністру України від 12 лютого 1996 р. № 200. Відбулось стрімке зростання недержавного сектора вищої освіти, обсягів підготовки фахівців у галузях економіки, права та менеджменту; комерціалізація діяльності державних вищих навчальних закладів, зокрема, збільшення в них кількості студентів, які навчаються на контрактній основі. При цьому система ліцензування та акредитації носила переважно заявницький характер.

II етап – з лютого 1996 року до серпня 2001 року (прийняття постанови кабінету Міністрів України від 09.08.2001 № 978 «Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів та спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах»). У роботі з ліцензування та акредитації з'явилася унормованість, системність, упорядкованість. Система забезпечила можливість державного регулювання процесу надання освітніх послуг і захист інтересів їх споживачів. Разом з тим, не вдалося утвердити єдиний стандарт в оцінюванні діяльності вищих навчальних закладів. Система допускала значний вплив монополістів на прийняття рішень щодо ліцензування та акредитації, що не дозволяло Міністерству освіти і науки України ефективно здійснювати ці процеси.

III етап – із серпня 2001 року до теперішнього часу. В Україні утвердився єдиний державний підхід до контролю за організацією діяльності вищих навчальних закладів на основі процедур ліцензування та акредитації. Встановлено нормативи і вимоги до ліцензування та акредитації. Упроваджено державні та галузеві стандарти вищої освіти, введено новий перелік галузей наукових знань і напрямів підготовки бакалаврів. Суспільні відносини у сфері вищої освіти перейшли на якісно новий рівень, зокрема, громадськістю, суб'єктами господарювання, освітянською спільнотою досягнуто розуміння важливості та необхідності цього процесу.

Ліцензування, акредитація та рейтингування мають свої особливості й відмінності. Загальна мета процедур – забезпечити якість вищої освіти, загальна риса – використання вимог та показників, що визначають потенціал та ефективність діяльності вищих навчальних закладів з надання освітніх послуг. Проте ізолюваність та відсутність взаємозалежності процедур знижують

ефективність контролю якості надання освітніх послуг вищим навчальним закладам.

Відзначимо наступні недоліки практики щодо оцінюванні діяльності при ліцензуванні та акредитації вищих навчальних закладів України.

Ліцензування:

– невизначеність резерву ліцензованого прийому та граничного контингенту студентів закладів. ВНЗ прагнуть збільшити контингент студентів з метою одержання фінансових ресурсів, але відсутність обмежень щодо ліцензованого обсягу прийому та контингенту студентів негативно впливає на якість навчання в зв'язку з необхідністю реалізації навчального процесу в кілька змін, обмеження доступу до інформаційних ресурсів;

– неможливість реалізації за юридичними чинниками ліцензійних умов щодо кадрового забезпечення. Формування кадрового забезпечення можливе після одержання ліцензії та початку навчального року й має бути адекватним контингенту студентів і навчальному навантаженню. Отже, контроль кадрового забезпечення навчального процесу та якості надання освітніх послуг має бути щорічним;

– відсутність контролю якості надання освітніх послуг упродовж терміну дії ліцензії. В разі негативного результату акредитації студенти позбавлені можливості одержати диплом про вищу освіту. Перевірка виконання ліцензійних умов має здійснюватися щорічно.

Акредитація:

– недосконалість засобів діагностики рівня сформованості компетенцій випускників. Програми навчальних дисциплін розробляються як стандарти ВНЗ, що заважає розробці засобів централізованого контролю;

– відсутність контролю державної атестації випускників (фактично рівень сформованості компетенцій випускника не визначається). Акредитація напряму чи спеціальності здійснюється, як правило, до завершення теоретичного навчання, що не дає можливості перевірити її відповідність стандартам вищої освіти. Результати державної атестації фактично залишаються поза увагою;

– недосконалість критеріїв оцінювання рівня наукової діяльності ВНЗ як обов'язкової складової. Роль вищих навчальних закладів як громадського та наукового центрів не враховується;

– невідповідність акредитаційних вимог до показників кадрового забезпечення навчального процесу чинним нормативам, затвердженим Кабінетом Міністрів України. Кадрове забезпечення навчального процесу визначається кількістю посад науково-педагогічних працівників і залежить від контингенту студентів, форми навчання та напряму підготовки.

Чинниками реформування системи ліцензування та акредитації вважаються:

– стрімке збільшення контингенту студентів у вищих навчальних закладах (у 3 рази порівняно з радянським періодом) з одночасним скороченням підготовки кваліфікованих робітників у системі ПТО;

– суспільно загрозливий розрив між ринком освітніх послуг і ринком праці в якісному та кількісному вимірах;

– актуалізація процесів світової та європейської інтеграції вітчизняної системи вищої освіти;

– неефективність механізмів державного впливу на виробників неякісних освітніх послуг;

– відсутність впливу громадськості та роботодавців на стан підготовки фахівців (бізнес і підприємництво практично не фінансують вищу освіту).

Діюча система ліцензування та акредитації України дещо громіздка, заформалізована, не дає диференційованої оцінки діяльності вищих навчальних закладів.

Вдосконалення системи акредитації вищих навчальних закладів, напрямів і спеціальностей у вищих навчальних закладах України базується на реалізації наступних напрямів:

– приведення системи у відповідність із стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості у європейському і світовому просторі вищої освіти (вдосконалення механізмів діяльності державних органів акредитації, створення можливостей для діяльності громадських (професійних) органів оцінювання якості освіти, сприяння проходженню акредитації в міжнародних організаціях);

– збалансування потреб вітчизняного ринку праці та освітніх послуг (введення системи показників, що відображають працевлаштування випускників за отриманою спеціальністю та їх кар'єрний розвиток, залучення роботодавців до процедур акредитації, впровадження у вищих навчальних закладах системи моніторингу ринку праці);

– переміщення центру ваги в системі акредитації з кількісних показників на якісні;

– уведення критеріальної оцінки якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів;

– підвищення ролі практичної складової в підготовці фахівців;

– посилення зв'язків з бізнес-середовищем на локальному рівні, індивідуалізації підготовки фахівців та врахування особистих потреб тих, хто навчається;

– підвищення ролі громадськості та студентського самоврядування;

– вдосконалення умов гармонійного розвитку та здорового способу життя студентів;

– роль вищих навчальних закладів як громадського та наукового центру;

– урахування інноваційної складової вищої освіти;

– уточнення об'єктів і предмету ліцензування та акредитації відповідно до нового переліку галузей наукових знань і напрямів підготовки;

– удосконалення кваліфікаційних вимог до викладачів та умов їх праці;

– збереження позитивного досвіду, здобутого вітчизняною системою ліцензування та акредитації;

– створення громадської Ради роботодавців при МОНМС України;

– запровадження активного інформування, роз'яснення та пропаганда щодо модернізації (вдосконалення) системи акредитації ВНЗ, напрямів і спеціальностей;

– інтеграція вітчизняної системи вищої освіти у світовий та європейський освітній простір.

Висновки. Таким чином, основу механізму регламентації діяльності вищих навчальних закладів та системи забезпечення якості освіти в Україні становлять процедури ліцензування та акредитації. З метою сприяння виконанню ними своїх ускладнених суспільних функцій необхідно, на наш погляд, відмовитись від жорсткого централізованого управління, нормування діяльності з боку урядових органів та впроваджувати зовнішню оцінку якості підготовки фахівців з вищою освітою.

Бібліографічні посилання:

1. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Ліцензійних умов надання освітніх послуг, Порядку здійснення контролю за дотриманням ліцензійних умов...» від 24.12.2003 №847 // Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 29.11.2011 №1377.

2. Концепція модернізації (вдосконалення) системи акредитації вищих навчальних закладів та вищих професійних училищ України: Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.mon.gov.ua/license/topic/Консерсія>.

3. Корсак К. В. Формування культури оцінювання і забезпечення якості роботи вищих шкіл / К. В. Корсак // Вища освіта України. – 2004. - №1. – С. 41-47.

4. Шевченко С. Акредитація вищих навчальних закладів як основний інструмент розвитку державно-громадського механізму управління якістю вищої освіти / С. Шевченко // Ефективність державного управління. – 2008. – Вип. 14-15. – С. 339-348.

5. Салов В. Уніфікація інформаційної бази і методології оцінювання потенціалу та результативності вищих навчальних закладів / В. Салов // Вища школа. – 2009. - №2. – С. 51-64.

Р.Л. Ковальчук

(Державна акредитаційна комісія України)

С.А. Свіжевська

(Національний гірничий університет)

АКРЕДИТАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ТИПУ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

Ключові слова: якість освіти, інноваційний менеджмент, акредитація, індикатори якості освіти, державно-громадська система вищої освіти

Останні стратегічні документи уряду, такі як Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 1728 "Про затвердження плану заходів щодо розвитку вищої освіти на період до 2015 року" свідчать про занепокоєність станом надання вищими навчальними закладами України якісної, сучасної, конкурентоспроможної вищої освіти. Зрозуміло, що тотальну революцію в освіті за один день зробити неможливо. На якість